

КОНЦЕПЦІЯ ПЕРЕОЦІНКИ ЦІННОСТЕЙ У ФІЛОСОФІЇ ФРІДРІХА НІЦШЕ

Актуальність теми. Філософія Фрідріх Ніцше (1844 - 1900) виникла наприкінці XIX століття, коли в західній філософії відбувається поворот від раціоналістичних філософських систем, що затверджували віру в силу і торжество людського розуму, у можливість пізнання світу, у прогрес людства, до філософських систем, що відкидали раціоналізм і прогрес суспільства. Вираженням такого повороту у філософії стала філософія Ф. Ніцше як основоположника "філософії життя".

Об'єктом дослідження є філософія як напрямок, що склалась у кінці XIX ст.

Предметом дослідження виступають теоретичні аспекти концепції за Ніцше – антираціоналістичної філософії, філософії ірраціоналістичного гуманізму.

Метою дослідження виступає аналіз проблеми «філософії життя» виникаючи як опозиція класичному раціоналізму.

Завданнями дослідження, відповідно до мети, є характеристика нового неklasичного типу філософствування, етапу переосмислення основних принципів філософії в епоху антираціоналістичного умонастрою.

Методологію, тобто сукупність методів, що використані в дослідженні, складають такі загальнонаукові методи, як : аналіз і синтез, історичний метод, метод порівняння задля визначення подібних та відмінних рис у тлумаченні філософських напрямів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Суперечлива і непіддатлива однозначній інтерпретації філософія Ніцше зробила колосальний вплив на всі філософські напрями, мистецтво і літературу XX століття. Просліджуючи пряму або непряму дію Ніцше на світову і вітчизняну літературу, можна відзначити уривки його ідей біля Альбера Камю, Ф. Юнгера, Ж.П. Сартра. У Росії творчість Ніцше залишила глибокий духовний слід: такі мислителі як Солов'їв, Лопатін, Луначарський, Бердяєв, Жердин і Бубнов, наполегливо вникали у філософію Ніцше. Помітно вплив ідей філософа як на М. Достоевського, А. Білого, М. Булгакова, так і на сучасника Пельовіна.

Бажаючи звільнити "життя" від переважного гніту розуму, Ніцше проголосив "переоцінку всіх цінностей", перехід "по той бік добра і зла". "Смерть бога", "богоутрата", що переживається людством, повинна полегшити цей шлях. Немає нікого, кому ми зобов'язані віддавати звіт в своєму житті, окрім нас самих. Людство може робити з собою все що хоче. Життя є тільки експериментом щодо пізнання, а не його обов'язок. На підставі цієї філософії Ніцше створив свій міф про "надлюдину" - сильну особу, що вільну від моралі, упокорювання, яка відкрито тягнеться до зла як єдиної сили творення, смерті, що дивиться в обличчя, з веселим трагізмом, рухомою вперед "волею до влади" [3, с.546].

Ніцше цікавий ще і тим, що сформулював своєрідну філософію влади. У німецькій філософії присутній термін "воля до буття", введений Артуром Шопенгауером. Цей термін Ніцше трансформував у "волю до влади" і тим самим позначив нову область у визначенні природи влади, як такої. Абсолютно очевидно, що філософський сценарій XX століття багато в чому розвивався по Ніцше. Великий філософ достатньо точно визначив, що влада, спираючись на закон, виступаючи від імені закону, сама схильна цим законом нехтувати. Ніцше виділив двох типів людей, які завжди порушуватимуть закон. Перший тип - злочинці поза законом, вони знаходяться внизу, а закон над ними. Другий - люди над законом: це представники влади. Сталіну і Гітлеру закони були ні до чого. Ніцше виявив схожість між цими двома типами - порушувати закон, переступати через нього через "волю до влади". В світлі світових воєн і авторитарних режимів проблема, позначена Ніцше більше століття назад набуває особливої актуальності. Життя Ніцше - втілення самої його філософії у всій її суворій величності і трагічності. Не знаючи першу, важко зрозуміти другу. І не зрозумівши другу, неможливо осягнути ту виключно сильну дію, яка надала учення Ніцше на XX століття.

Зазвичай Ніцше називає простих людей "недоробленими і неповноцінними" (bungled and botched) і не заперечує проти того, щоб вони страждали, якщо це необхідно для створення великої людини [4, с.75].

Так, вся важливість періоду 1789-1815 років підсумовувана в Наполеонові. Наполеона зробила можливим саме революція - ось в чому її виправдання. Нам слід бажати анархічного краху всієї нашої цивілізації, якщо його результатом була б така винагорода. Наполеон зробив можливим націоналізм, - ось таке вибачення останнє. Майже всі піднесені надії XIX століття, пише Ніцше, зобов'язані своїм виникненням Наполеонові.

Етика Ніцше є етикою самовиправдання ні в якому звичайному сенсі цього слова. Він вірить в спартанську дисципліну і здатність терпіти, так само як і заподіювати біль ради важливої мети. Він ставить силу волі найвище. "Я оцінюю силу волі, - говорить він, - по кількості опору, який вона може надати, по кількості болю і тортур, які вона може винести, і знаю, як обернути її до її власної вигоди. Я не указую на зло і біль існування пальцем докору, але, навпаки, я плекаю надію, що життя може одного дня стати ще злішою і ще повнішою страждань, ніж коли-небудь".

Етичним питанням, в протилежність політичному, є питання про співчуття. Співчуття виражається в тому, що стаєш нещасним із-за страждань інших, і це до деякої міри природно для людської істоти. Маленькі діти засмучуються, коли чують, як плачуть інші діти. Але розвиток цього відчуття у різних людей йде по-різному. Деякі знаходять задоволення в тому, що заподіюють страждання, інші, наприклад Будда, відчують, що вони не можуть бути повністю щасливі до тих пір, поки яка-небудь тваринна істота страждає. Більшість людей емоційно ділять людство на друзів і ворогів, співчуваючи першим, але не другим. Такі етики, як християнська і буддист, містять в своїй емоційній основі універсальне співчуття, а етика Ніцше - повна відсутність співчуття. "В цілому співчуття паралізує закон розвитку - закон селекції. Воно підтримує життя в тому, що дозріло для загибелі"[4, с.76]. Проповіді Ніцше часто направлені проти співчуття, і відчувається, що в цьому відношенні йому було неважко слідувати своїм заповідям.

Пізній Ніцше пише вже книги, обернені в порожнечу, яку повинна заповнити собою надлюдина. Зневірившись зустріти розуміння у сучасників, він указує в підзаголовках адресу свого читача, настільки ж абсурдну, наскільки і конкретний: "книга для всіх і ні для кого", "прелюдія до філософії майбутнього". Неправильно було б вважати, що це означає "ці книги не для вас, мої сучасники". Але, як і у випадку з "Людським, дуже людським", книгою, яку Ніцше адресував "вільним розумам", яких він сам же і вигадав, ці його книги не для надлюдини, бо немає ще надлюдини, та вони і не потрібні майбутній надлюдині. Вони покликані розбудити того, в кому є здатність побачити і здолати убогість людського, вони указують читачеві бажаний образ надлюдини, образ його думок і дій, образ його буття в світі, його стосунків зі світом і з самим собою. А також шлях становлення надлюдини.

Справді, найпрекрасніша по написанню з книг Фрідріха Ніцше: "Так говорив Заратустра". Сам автор вважав за її "найглибшу зі всіх книг, якими володіє людство". Образ Заратустри людини, становлення надлюдини, що йде по дорозі. По суті, цей шлях намічений автором ще в "Людському...", але тут він детально пропрацював і вдягнувся у форму притчі, написаної приголомшливим стилем. Форма притчі запозичена з Біблії і більш всього нагадує євангельські проповіді Ісуса Христа і розповіді про тих, що відбуваються з ним і його учнями. Звичайно ж, порівнювати Христа і Заратустру не має сенсу на цих сторінках, хоча мабуть, що саме такого порівняння і вибору між ними і бажав від свого читача Ніцше, оскільки в своєму читачі він бачив послідовника для свого Заратустри, бо "хто пише кров'ю і притчами, той хоче, щоб його не читали, а зачували напам'ять"[5, с.482].

Твір "Так говорив Заратустра" – це істотний виклик мислителя християнству, що склалося за дві тисячі років, «як явищу помилковому і згубному». Причому напад на християнство був проведений не з банально-матеріалістичних позицій, а якби з

використанням тієї ж зброї – релігії. Християнству протиставлялося не атеїстичне заперечення Бога, а нове релігійне віровчення. «Явище Ніцше, - писав Бердяєв, - має величезне значення для долі людини. Він хотів пережити божественне, коли Бога немає. Бог убитий, пережити екстаз, коли мир такий низький, пережити підйом на висоту, коли мир плоский і немає вершин. Свою, врешті-решт, релігійну тему він виразив в ідеї надлюдини, в якій чоловік припиняє своє існування. Людина була лише переходом, він лише підготував ґрунт для явища надлюдини».

Найвище, що може пережити чоловік, учить Ніцше – це "година великого презирства". Презирство до самого собі, до своїх слабостей і пороків, до своєї несправедливості, до "жалюгідного достатку собою", званому чеснотою. "Але де ж та блискавка, що лизне вас своєю мовою? Десь безумство, що треба прищепити вам? Дивитися, я учу вас про надлюдину: він - ця блискавка, він це безумство!".

Фрідріх Ніцше спробував минути шлях до надлюдини. Підсумком було безумство. Ступінь занурення в проблему перевершив міру особистої витривалості. "Хто нападає на свій час, нападає лише на себе". Руйнування традиційних цінностей обернулося саморуйнуванням. На довгі роки на згадку про Ніцше і його спадщину ліг друк "фашистської". Образ надлюдини спотворився до невпізнання і придбав риси "білявої бестії", не щадної нічого і нікого, безжалісно руйнівної мир і його цінності. Але ж не в цьому суть надлюдини Ніцше. Його надлюдина безжалісна перш за все і понад усе до себе, він сумнівається і піддає перегляду цінності, що є у нього, і встановлення, позбавляють його внутрішньої духовної свободи і радості творчого життя. "У людині тварюка і творець сполучені воедино". Потрібно пам'ятати, що філософія Фрідріха Ніцше - це унікальний і всім життям здійснений експеримент по руйнуванню усередині себе "тварюки" і вирощення "творця", що прозвав "надлюдиною"[6, с.105].

Найбільш істотна відмінність між людьми, на думку Ніцше, полягає в тому, що деякі з них від природи слабкі, інші сильні знову-таки за природою. Відповідно розрізняється і їх мораль. Сильні ("господарі", по термінології Ніцше) цінують особисту гідність, рішучість, наполегливість, самовпевненість, непохитну волю і невичерпну енергію в досягненні поставленої мети. Слабкі ("раби" по тій же термінології) цінують те, що більшою мірою виражається в їх слабкості - жалісливість, альтруїзм і розсудливість.

Отже, в порівнянні з попередньою традицією позиція Ніцше характеризується тим, що якщо вся європейська філософська традиція претендувала на створення або перебудову етики, не роблячи замах при цьому на саме мораль, то Ніцше претендує на створення не лише нової системи етики, але і нової моралі. Жоден з філософів минулого - ні Платон, ні Аристотель, ні Августин Блаженний, ні Хома Аквінський, ні Кант - не заходив настільки далеко : кожен з них претендував на створення нової етики як філософії моралі, але не самої моралі. Іншими словами вони прагнули концептуалізувати мораль свого часу, виявити її основні риси, фундаментальні основоположення і показати витікаючі з них наслідки.

Проголошена Ніцше мораль своїм фундаментом має життя як першу і абсолютну цінність. Відповідно її рушійний механізм включає не лише роздум і осмислення, скільки інстинктивні реакції. Інстинкти цього роду в найбільшій мірі розвинені у Надлюдини - створеного філософією Ніцше ідеалу людини. Його ще немає в реальності. Заставою його появи служать ті одиниці, на зразок самого Ніцше, які живуть життям провісників.

Висновки. Отже, у вченні Ніцше, як в будь-якому серйозному етично філософському дослідженні, є багато цінного для нашого часу. Перш за все, це яскрава критика міщанки. Ніхто до і після Ніцше з такою прозорливістю не зміг передбачати всю небезпеку товариства маленьких, сірих, покірних людей. Це, крім того, неприйняття соціальної системи, побудованої або на безмірному підпорядкуванні який-небудь одній ідеології, або на принципах утилітаризму і прагматизму, де знецінене головне - особа, її індивідуальність і неповторність. Це ідея піднесення людини, подолання всього дріб'язкового, буденного, незначного для життя. Багато категорій етичного учення Ніцше увійшли до філософсько-

етичної науки і в нашу буденну мову: "переоцінка цінностей", "Надлюдина", тобто "яких дуже багато"; "людське, дуже людське"; мораль "по той бік добра і зла".

Література

1. *Ірраціоналізм у Шопенгауера* [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу: https://studopedia.su/10_74259_Iratsionalizm-a-shopengauera-ponyattya-volya.html
2. *Зарубіжна філософія XX ст.* [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу: <https://daviscountydaycare.com/storichn-tipi-flosof/11-zarubzhna-flosofya-xx-stolttya.html>
3. *Тарас Лютий. Ми приречені на вічне повернення до Ніцше.* [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу: <http://litakcent.com/2016/04/04/taras-ljutyj-my-pryrecheni-na-vichne-rovernennja-do-nicshe/>
4. *Історія філософії.*/За ред. Рогача. – Харків: Фоліо, 2003. – 768 с.
5. *Жеребкін С. Мізогінія чи Фемінізм? Німецька філософська думка від Канта до Ніцше.*// *Філософська думка*, 2000, №6. С. 72-84.
6. *Гончарук, Т. В. Філософія сучасного українця у форматі інноваційного суспільства / Т. В. Гончарук // Наукові записки. Сер. Філософія. – Острог : Національний університет «Острозька академія», 2011. – Вип. 9.*
7. *Гурик М.І., Гончарук Т.В., Шумка М.Л. Філософські проблеми державного управління. Навч. посібник. Тернопіль. – Економічна думка, 2010. – 126с.*